

Komentar in karta: 3/90

SLA V804(a).01 'breme'

Karmen Kenda-Jež

1. Gradivo

V804(a).01 *breme* je oblikoslovno vprašanje iz gramatičnega dela vprašalnice, namenjeno zajetju celotne sklanjatvene paradigme samostalnika. Deloma je bilo dopolnjeno z gradivom, zbranim za V730b *breme* med primeri »z navadno neregularnim refleksom za *ě*«, in z razlikovalnim gradivom iz V158B *butara*. Obe gramatični vprašanji prinašata zelo malo podatkov o narečnih besednih pomenih, ki bi bili posebej zanimivi za geolingvistično obravnavo v tem zvezku atlasa, npr. *breme* 'seneno breme' v T029, T031, T204 (prim. Karničar 1990: 127; Razpet 2006: 19); 'naročje, količina, ki gre med upognjeni roki in prednji del telesa' v T019 (prim. TSVK 1: 192; Škofic – Klinar 2015: 25); 'butara' v T085, T097, T107, T109, T110–T113, T134, T166, T358–T359, T363–T364, T370, T384, T392–T393, T396, T399, T401 (prim. Novak 1996: 23), v istem pomenu še *bremec* v T004, *bremce* v T106 in *bremček* v T395 ter *breme* 'sveženj drv' v T322. Primerjava z gradivom za V158B *butara* kaže, da bi lahko imele različice leksema *breme* različen pomen, npr. v T111 *breme* (splošno) : *brema* ('butara'), enako pomensko razmerje je za različici *breme* : *bremen* izpričano v T358–T359 in T384. Iz obravnave ni bilo mogoče izločiti tistih leksemov, ki bi morda imeli v govorih samo pomen 'težava, skrb, nadloga'.

Na karti je zato predstavljen splošni pomen 'težak predmet, ki se nosi navadno na ramenih', knjižno *brême* (*é*). Ob splošnoslovenskem leksemu *breme* (z različicami *bremen*, *brema* in *bremo*, nastalimi po stranskosklonskih in medparadigmatskih izravnava) manjši areal tvori še leksem *bremec* v ziljskem narečju. Drugi leksemi posamično nastopajo na obrobju.

Beseda *breme* se »redko« uporabljata v T136, T218, T244, T246, T253, T257, T267, T272, v T244, T247, T272 in T417 je označena kot »nedomača«, v T029 pa kot »starejša«. Beseda *teret* je v T411 označena kot »novejša«. V T204 *breme* navadno nastopa v zvezi v *bremena navezati seno*.

2. Morfološka analiza

breme < **ber-mę*, rod. ed. **ber-men-e* 'breme' ← **bbr-a-ti* **ber-q* 'nabirati, zbirati'

bremo < **ber-m-o* / **ber-mę*

brema < **ber-m-a*

bremen < **ber-men-b*

bremeno < **ber-men-o*

bremce < **ber-m-bc-e*

bremec < **ber-m-bc-b*

bremček < **ber-m-bč-bk-č*

teža < **tęž-a* 'teža'

naročje < **na-rōč-bj-e* ← **na rōc-ě* (mest. ed.) (← **na* 'na' + **rōk-a* 'roka')

žmeča < **žbm-ęč-a* (< **žbm-ęk-j-a*) ← **žbm-ęk-a-ti* ← **žęti* **žbm-ō* 'stiskati' / **žbm-ęt-a* (< **žbm-ęt-j-a*) ← **žbm-ęt-č* ← **žę-ti* **žbm-ō* 'stiskati' (ESSJ IV: 471)

hudina < **xud-in-a* ← **xud-č* 'slab, slaboten, suh'

peza < *(*pez*)-*a* ← it. *pesa* 'tehtanje, tehtnica'

pezo < *(*pez*)-*o* ← it. *peso* 'teža, utež, breme'

ter < *(*ter*)-*č* ← star. madž. *terhi, tērhe, tērē* 'breme' (ESSJ IV: 172, *ter* IV)

teret < *(*teret*)-*č* ← srb., hrv. *teret* 'breme' (ERHSJ III: 500, *trh*)

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *pezo* v T116, *naročje* v T323, *ter* v T401, *žmeča* v T414 in *hudina* v T417.

Kot enkratnice z *brem-* so kartirani leksemi *bremeno* v T097, *bremce* v T106 in *bremček* v T395.

Kot tretji odgovor v posamezni točki je z znakom za komentar kartiran leksem *brema* v T090.

Kot nerelevanten je kartiran odgovor *puta* v T407.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T001–T003, T008, T011–T012, T242 in T307.

4. Uporabljena dodatna literatura

Karničar 1990; Novak 1996; Razpet 2006; Škofic – Klinar 2015; TSVK 1

5. Primerjaj

SLA: V158B.01 *butara* (2/74); OLA: 786; ALE: /; SDLA-SI: /; ALI: /; ASLEF: /; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNYA: /

6. Etnološka osvetlitev

Breme je samostojen predmet, večja količina česa, npr. slame, sena, stelje, živil, krmil, gnojil, kar je zavito v rjuho, naloženo v koš, košaro, nahrbtnik, šolsko torbo, bisago, torbico, brento ali podobno veliko posodo, povezano z vrvmi ali s trakovi, skratka vse, kar si nosač naloži na rame, pleča ali pa nosi v rokah. Za prenos nekaterih predmetov je bilo potrebnih več nosačev. Z bremeni so (bile) otovorjene tudi živali, konji, osli, mule, psi. Bremena, ki so se nosila na daljše razdalje, so bila prilagojena telesu in ergonomiji odrasle osebe ali otroka, saj so ponekod izdelovali tudi manjše nosilno posodje, npr. koše, košare, da so skozi igro, pripoved, spodbudo idr. navajali otroke na delo in opravila odraslih.

Breme je tudi velik povež sena, ki so ga lastniki in uporabniki senožetnih planin in visokogorskih travnikov pripravljali na hribovitih območjih. Senožeti so na tem

hribovitem svetu kosili večinoma le enkrat letno, potem so jih prepustili paši živine. Zaradi kamnitega in strmega ozemlja sta bila košnja in spravilo sena naporna, saj urejenih voznih poti večinoma ni bilo. Zato so nosači z vrvmi trdno povezana bremena nosili, na pobočjih pa se skupaj z njimi dričali po ustaljenih rižah vse do doma oz. do mesta, kjer so bremena lahko naložili na lesene samotežne sani ali vprežne vozove.

Priprava bremena je bilo natančno opravilo. Pri povezovanju bremena sta navadno sodelovala nosač in grabljica, nosač je z rokami tlačil in z vilami dolagal seno, grabljica pa je breme sproti večkrat ograbila. Nosač je breme povezal s parom vrvi, ga zategoval in nazadnje na vrhu bremena napravil vozec s posebej oblikovano kljuko. Ko je bilo breme povezano, je nosač sedel pod breme, grabljica pa mu ga je pomagala zvaliti na pleča. Delo z bremeni je bilo naporno in obenem nevarno opravilo, ki so ga opravljali krepki in izkušeni nosači.

Prim.: Šarf 1991; Novak 1970

7. Skica

